

М. Шкурко,
студентка 42-А групи
факультету філології та історії
Глухівського національного педагогічного
університету імені Олександра Довженка

СВОЄРІДНІСТЬ ТВОРЧОГО МЕТОДУ ДЖОЗЕФА КОНРАДА НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ «СЕРЦЕ ПІТЬМИ»

**Науковий керівник: кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри української мови, літератури та методики навчання
Кушнєрьова М. О.**

Стаття присвячена аналізу творчого методу Дж. Конрада. З'ясовано особливість форми оповіді у романі «Серце пільми». Звернено увагу на екзистенціальну проблематику твору, присутність мотивів страху, тривоги, самотності. Стверджується, що у цьому романі, як і в інших творах письменника, неоромантичні традиції письма поєднані із модерністськими.

Ключові слова: Дж. Конрад, неоромантизм, оповідь, мотив, концепція буття.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Оцінка творчості митця його сучасниками буває іноді парадоксальною. Часом лише значна дистанція в часі здатна переконати читачів і критиків в унікальності й безпосередності письменницької манери, утвердити велич митця й місце його творчості у світовому літературному каноні. Важливою складовою осмислення творчості письменника є розуміння його художнього методу. Однак під час визначення особливостей художнього методу конкретного письменника виникають труднощі, пов'язані із взаємопроникненням, доповненням характерних рис певного методу іншими, дотичними до нього рисами іншого методу. Це надає стилю письменника індивідуальності, але водночас стимулює науковців до постійних літературознавчих пошуків. Цю тенденцію спостерігаємо в оцінці творчості Джозефа Конрада – класика англійської літератури, автора семи збірок новел і дванадцяти романів, кращими з яких є «Олмейрова примха» (1895), «Серце пільми» (1899), «Лорд Джим» (1900). З позицій неоромантизму письменник оспівував мужніх тубільців з екзотичних країн, чоловічу гідність і честь, незрадливу дружбу, засуджував грабіжницькі війни, колоніалізм та расизм, своєрідно поєднував реалізм з морською романтикою, соціальну тематику із морально-етичними пошуками героїв.

Аналіз досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання визначеної проблеми. Окремі аспекти поліетнічної творчості англійського письменника Джозефа Конрада, поляка за походженням, досліджували як вітчизняні, так і зарубіжні літературознавці, зокрема Дж. Аллен, О. Генієва, Дж. Мур, Д. Урнов, К. Х'юїтт, Н. Яковлева, А. Гіллон, Л. Вайчел та ін. Окремо варто відзначити спробу еміграційного письменника Ю. Косача схарактеризувати доробок Джозефа Конрада – «конкістадора з України». Науковці зосереджували увагу на вивченні життєвого і творчого шляху

письменника, його світоглядних позицій, з'ясовували специфіку прозописьма митця з точки зору культури, історії, текстології, стилістики, фемінізму і наратології.

Роман «Серце п'їтьми» («Heart of Darkness») наразі є малодослідженим у західному і вітчизняному літературознавстві. Відсутність системних наукових праць із вивчення цього твору, а також питання творчого методу Дж. Конрада, яке залишається відкритим, визначають актуальність окресленої проблеми.

Метою статті є визначення творчого методу Дж. Конрада шляхом аналізу проблематики, структурних та стильових особливостей роману «Серце п'їтьми».

Виклад основного матеріалу дослідження. У романі Дж. Конрада «Серце п'їтьми» сконцентровані проблеми різного характеру (морально-етичні, соціальні, гендерні, державотворчі, навіть політичні), однак ця особливість притаманна переважній більшості літературних текстів, створених у період помежів'я (кінець XIX – початок XX ст.) – бурхливої і сповненої подій епохи. Відтак одним із першочергових чинників, що вирізняє творчу манеру Дж. Конрада від його сучасників, стало те, що в основу роману «Серце п'їтьми» покладені щоденникові записи автора із викладеними у них враженнями під час подорожі річкою Конго. Саме особистий досвід не лише «проживання», а й насамперед «переживання» подій став для Дж. Конрада чудовим матеріалом для написання літературних творів.

Основну частину роману становить розповідь головного героя – Чарлі Марлоу, моряка і водночас директора акціонерної компанії. Під час однієї зі своїх мандрівок на яхті він розповідає команді моряків про свою подорож до екваторіальної Африки, до станції європейської компанії, що займалась торгівлею слоновою кісткою. Він повинен забрати звідти сировину, а також вивезти важливого агента – містера Курца.

Чарлі Марлоу постає як гуманний персонаж, але водночас відчужений від людей через своє небажання сприйняти реалії і середовище, в якому йому доводиться перебувати. Його вражає і дивує байдужість до людського життя і до людини взагалі. По дорозі він бачить багато прикладів людської байдужості: хтось тоне у річці джунглів, але ніхто не допомагає тій людині; він стає свідком абсолютно безглузлого обстрілу на пустинному березі – так зване примирення туземців-бунтарів. Перші враження після прибуття на місце призначення доповнюють загальний настрій твору – шестеро ув'язнених чорношкірих «бандитів» винні і засуджені вже тільки тому, що їм через неосвіченість не відоме поняття закону.

Марлоу стає свідком численних сцен насилля, знущань, хвороб, смертей, випадків підлості білих та здичавілості чорношкірих. Водночас він мимохіть моделює у власній підсвідомості образ уславленого Курца – поважної, відданої своїй праці людини, спроможної видобути самотужки слонової кістки більше, ніж інші агенти всі разом, яка дописує статті в європейські журнали щодо захисту прогресу. Проте створений уявою образ руйнується, коли Марлоу вперше бачить хворого Курца – високого, худого й виснаженого чоловіка, який марить. Він дізнається, що довкола хижки Курца висять відрубані голови дикунів, щоб відлякувати ще живих представників племен від нападу на європейців. Стає цілком зрозумілим, що здобуття слонової кістки здійснювалось Курцом не шляхом працелюбства та ентузіазму, а силою зброї, залякування й насилля. Марлоу усвідомлює, що насправді «посланець милосердя й прогресу» виявився втіленням справжнього зла й жорстокості. Моряк з сумом зазначає, що в імені Курца стільки ж правди, скільки у його житті. «Курц» з німецької мови перекладається як «короткий», у

той час, коли той, кого так звали, був високим на зріст – понад 2 метри. Очевидно, це свідомий сарказм Дж. Конрада.

З перших сторінок роману може видатися, що «Серце п'їтьми» – пригодницький твір, однак оповідь у ньому вирізняється складною сюжетною та алегоричною організацією, значною кількістю засобів художньої виразності. Центральна метафора твору – метафора темряви – непомітно вводиться автором ще з перших сторінок, коли Чарлі Марлоу зі своїми супутниками по яхті спостерігають за заходом сонця: «...куля сонця повинна була ось-ось згаснути, вражена на смерть дотиком мороку, навислого над натовпами людей» [1, с. 21]. Поступово, паралельно до розгортання змісту твору оповідач Марлоу поринає у свої особисті думки, які, на перший погляд, можуть здатись незрозумілими і недоречними у контексті розвитку головної сюжетної лінії. Проте образи у його роздумах – глибоко символічні і зовсім не випадкові. Спочатку Марлоу уявляє молодого римлянина, який висадився на березі річки на околиці Римської імперії. Цей безіменний образ – перше уявлення сучасного імперіаліста Курца. Марлоу згадує також двох жінок, які працюють у приймальні його компанії. Вони привертають його увагу тим, що постійно зайняті однією й тією ж справою – плетінням з ниток. Вони ніби охороняють ворота самої темряви і плетуть саван із чорної шерсті. У підсвідомості читача виникає невідповідна асоціація з античними богинями, які своїми нитками плетуть долі людей. Вона викликає передчуття фатальності й визначеності усього, що відбуватиметься згодом.

Лейтмотивами оповіді Дж. Конрада виступають зло і темрява. Поступово сенс назви роману розкривається як відкриття «серця» чорної Африки, як викриття зла у людській природі. «Серце п'їтьми» розкриває не один проблемний рівень, а декілька: соціальний – жорстка експлуатація колоній, антирасистські мотиви увиразнені засудженням головним героєм жорстокості проти чорношкірих, морально-етичний – істинне зло ховається під маскою та образами добра тощо. Марлоу цілком усвідомлює власну гуманність і намагання зберегти віру на краще, але одразу ж відзначає, що такі думки суперечать його життєвому досвіду, згідно з яким світ позбавлений справедливості, істини, скрізь безглуздий ідеалізм, егоїзм, жорстокість та насилля.

Песимістична концепція буття притаманна Марлоу не просто як умовному оповідачу. Він одночасно і дійова особа, і художня фігура, і образ, наділений біографічними рисами автора. Роман «Серце п'їтьми» був написаний Дж. Конрадом упродовж 1898–1899 рр. Ці роки – останні в періоді правління королеви Вікторії, яка, як відомо, надзвичайно пишалася тим, що стояла на чолі величезної і найбільш високоморальної з усіх існуючих імперій. Поняття «імперіалізм» усвідомлювалось англійцями з позитивного аспекту – як цивілізаційна місія у країнах, які самі не здатні впоратися зі своїми проблемами і яким необхідна допомога. Справжня сутність поняття «колоніалізм» не була настільки піднесеною, за ним стояв передусім комерційний прибуток і використання чужих ресурсів. Марлоу стає свідком злочинів колоніалізму і не покараних злочинів проти моральності, які були заохочені імперською ідеологією. Так, служба у державній компанії перетворює містера Курца, знаного у Європі як демократа, не просто на імперіаліста, а на справжнього варвара. Таким чином, цивілізація у художній свідомості Дж. Конрада асоціюється зі злом, їй протиставляється первісна невинність африканських племен. Сам письменник, як наголошує К. Х'юїтт, у Бельгійському Конго на власні очі переконався у жорстокості і деспотизмі імперіалістичної системи [4].

За переліком характерних ознак роман «Серце п'їтьми» може бути віднесений до творів неоромантизму. Подорож головного персонажа до віддалених країн, зустріч із

новими людьми, абсолютно відмінними від тих, кого він зустрічав раніше, зіткнення із незвичайними порядками нового екзотичного світу. Автор переносить нас зі світу повсякденної реальності до світу незабутньої подорожі. Подібно до інших письменників-неоромантиків (Р.Л. Стівенсона, Т. Гарді), Дж. Конрад протиставляє розмірене життя сучасної цивілізації світу захоплюючих пригод. Однак, користуючись цим зовнішнім «антуражем», митець ставить більш складне завдання, що виходить за межі неоромантичної традиції. Дж. Конрад створює особливий, глибинний, символіко-психологічний план твору, що, у свою чергу, дозволяє тримати читача у постійній психологічній напрузі. Здійснюючи подорож по Конго, Марлоу занурюється у глибини власної свідомості, намагається пізнати себе з невідомих, непізнаних сторін. Автор привертає увагу не тільки до зовнішньої реальності, до зовнішніх обставин, а також до внутрішнього світу і мови оповідача. Марлоу розповідає про свою поїздку як про самопізнання. Він ніби відокремлює себе сьогоденного, з набутим досвідом від молодика, який здійснив подорож до Африки. Аналізуючи свій минулий досвід, він заново переживає усе те, що сталося з ним багато років тому.

Через велику концентрацію різновекторних проблем на перший план роману виходить не стільки опис пригод, скільки боротьба людини за можливість бути людиною, протистояння людини тій дикості, темряві, яка поглинає людську сутність. Ця темрява здатна спалити людину зсередини, призвести до божевілля, відмежувати від усього людського. Усе це доповнює і увиразнює песимістичну концепцію сприйняття буття головним героєм, який зневірився в людях і у собі.

Висновки дослідження. Отже, у романі спостерігається взаємопроникнення неоромантичних та модерністських тенденцій, які надають особливої ваги порушенням у творі проблемам, дозволяють прочитувати їх у різних, часом суперечливих, смислових площинах і водночас надають романові цілісності, центрують оповідь у ньому. Закладена в авторській позиції Дж. Конрада багатозначність дає можливість застосовувати різні варіанти інтерпретації творчості письменника, що відкриває перспективи для подальшого ґрунтовного вивчення його літературного доробку.

Література

1. Конрад Дж. Серце п'їтьми / Пер. з англ. І. Андрущенко. Л. : Астролябія, 2015. 160 с.
2. Куннас Т. Зло. Розкриття сутності зла у літературі та мистецтві / Пер. з фінськ. І. Малевич, Ю. Стояновська. Л. : Вид-во А. Антоненко, 2015. 288 с.
3. Яковлева Н.М. Екзистенційність як домінанта проблематики і поетики романів Джозефа Конрада. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Філологічні науки. 2013. Вип. 33. С. 376–379.
4. Хьюитт К. Джозеф Конрад: проблема двойственности. *Иностранная литература*. 2000. № 7. С. 78–85.

Резюме

Статья посвящена анализу творческого метода Дж. Конрада. Раскрыта особенность формы повествования в романе «Сердце тьмы». Внимание сфокусировано на экзистенциальной проблематике текста, присутствии мотивов страха, тревожности, одиночества. Утверждается, что в этом романе, как и в других произведениях автора, неоромантические традиции письма соединяются с модернистскими.

Ключевые слова: Дж. Конрад, неоромантизм, повествование, мотив, концепция бытия.

Summary

The article is devoted to the analysis of J. Conrad's creative method. The peculiarity of the narration form in the novel «Heart of Darkness» is revealed. The attention is focused on the existential problems of the text, the presence of motives of fear, anxiety, and loneliness. It is stated that in this novel, as well as in other author's works, the neo-romantic traditions of writing are combined with the modernist ones.

Key words: J. Conrad, neo-romanticism, narration, motive, concept of being.